

Kossuth címer és vattakabát: a Baranya megyei honvéd karhatalom 1956-ban

DÁVID FERENC

Pécsi Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Büntetőjogi Tanszék, e-mail: davidferenc85@gmail.com

Rezümé: Az 1956 novemberében hatalomra segített forradalmi munkás-paraszt kormány csak szovjet segítséggel tudta érvényesíteni akaratát, de már az átmeneti időszakban szüksége volt egy fegyveres szervezetre, ami hatalma támaszául szolgált. Az egész országban megalakultak az ún. „forradalmi” honvéd karhatalmi egységek, ismertebb nevükön „pufajkások”. Jelen tanulmány célja bemutatni az 1956 novemberében alakult pécsi és komlói honvéd karhatalom történetét, szerepét és jelentőségét.

Kulcsszavak: forradalom, szabadságharc, karhatalom, 1956

Kossuth coat of arms and cotton jacket: the Baranya County armed police force in 1956.

Summary: The revolutionary workers' and peasants' government, which was brought to power in November 1956, could only enforce its will with Soviet help, but they already needed an armed organization to support their power during the transition period. Throughout the country, the so-called “revolutionary” armed police force had been established. The aim of this study is to present the history, role and significance of these armed companies of Pécs and Komló, which was founded in November 1956.

Keywords: revolution, war of independence, armed police force, 1956

Bevezetés

Az 1956-os forradalom és szabadságharc történetében választóvonal volt a szovjet intervenció. A szovjet bevonulás reménytelenséget és egyértelmű helyzetet keltett, amelyben a magyar társadalom egy részének a szabadságharc fegyveres folytatását, másoknak a korábbi pártállami rend helyreállítását jelentette. Az 1956 novemberében hatalomra segített forradalmi munkás-paraszt kormány szovjet segítség nélkül nehezen tudta volna érvényesíteni akaratát. A magyar államvédelem a forradalom októberi győzelmével szétszéledt és csak kevesen vállaltak ismét szolgálatot. Az államrendőrség többé kevésbé a helyén maradt, de létszámhiánnyal küzdött és számos esetben csak vonakodva hajtotta végre a rá bízott feladatot. A néphadsereg alakulatait a megszálló szovjet csapatok lefegyverezték, a legénységi állományát szélnek eresztették, a tiszteket állomáshelyük felé irányították. Már az átmeneti időszakban szükség volt egy fegyveres szervezetre, ami a Kádár János vezetésével alakult Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány támaszaként szolgált. A hatalom megszerzése és megtartása érdekében helyre kellett állítani a közbiztonságot, le kellett törni a sztrájkokat és a forradalmi tanácsok hatalmát, fel kellett számolni a fegyveres ellenállást és begyűjteni az utcákra került hadianyagot, valamint városon és vidéken egyaránt érvényt szerezni a központi kormányzat

utasításainak. A szovjet bevonulás napján kezdetét vette a szervezőmunka, aminek eredményeként az egész országban megalakultak az ún. „forradalmi” honvéd karhatalmi egységek, ismertebb nevükön „pufajkások”. A tanulmány célja, hogy több nézőpontból vizsgálva mutassa be az 1956 novemberében alakult pécsi és komlói honvéd karhatalom történetét, aminek részeként külön alfejezetben tárgyalja a századok megszervezésének körülményeit, az állomány morálját, felszereltségét és ellátását, valamint a szabadságharc idején és azt követő hónapokban betöltött szerepét és jelentőségét.

A honvéd karhatalom megszervezése

A honvéd karhatalom baranyai egységei Pécs (-Komló) központtal 1956. november 4. és 5. napjai között és szovjet támogatás mellett alakulhattak meg miután már november 5-én rádiófelhívásban közölték, hogy honvéd karhatalmat szerveznek a rend fenntartására érdekében. A szovjet döntést a katonai megszállás feladatainak komplikáltsága adta. Tehermentesíteni akarta saját csapatait és megóvni őket a komolyabb veszteségtől, miközben fenn kívánta tartani a baráti segítségnyújtás látszatát. Rövidesen három század állt fel, amelyek hónapokkal később egy zászlóaljparancsnokság alárendeltségébe kerültek összevonásra. Az 1. és 2. század Pécsen, a 3. század Komlón állt fel, majd működésüket innen terjesztették ki vidékre.¹ Állománya jelentős részét a Magyar Néphadsereg tisztjei és tiszthelyettesei adták, a létszám a központi hatalom erősödésével párhuzamosan növekedett a néphadsereg, a bányászalakulatok és az államvédelem tagjainak jelentkezésével.

A pécsi karhatalom tagjai a BM Megyei Főosztályának épületében gyülekeztek. A tisztek nagy része már az első napon jelentkezett, míg mások megvárták november hónap közepét és az események további alakulását.² A pécsi 1. század a volt 1480. lövész ezred és a 1963. tüzér osztály hivatásos tiszti és tiszthelyettesei,³ a pécsi 2. század a volt 1201., 1202. bányász zászlóalj, 1227., 1228. építő zászlóalj és a Dózsa Lövész Tiszti Iskola állományának rendelkezésre álló hivatásos tisztjeiből, tartalékos tisztjeiből és tiszthelyettesekből állt,⁴ a komlói 3. század a volt 4066. bányász zászlóalj hivatásos és tartalékos tisztjei, tiszthelyettesei, valamint honvéd állományáa alkotta.⁵ Az 1. század

¹Hadtörténeti Levéltár [HL] Magyar Néphadsereg. Különgyűjtemény, 1956-os gyűjtemény [MN-KGy-F] 11. őrzési egység [öe.] 16. [Baranya megye karhatalmi egységeinek története] Zászlóalj-történet 1.

²HL MN-KGy-F 2. öe. 41. [Magyar Néphadsereg 22. lövészezred] 13.

³Mindkét alakulatot már a forradalom előtt felszámolták, az állománya áthelyezésére várt. Lásd: MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 1.

⁴A beszámoló nem említette, de a Baranya Megyei Kiegészítő Parancsnokság tisztjei is részt vettek a honvéd karhatalom tevékenységében. A forradalom ideje alatt a Megyei Kiegészítő Parancsnokságon vonták össze a Pécsi Járási Kiegészítő Parancsnokság, a 3. számú Vasútgazgatósági Katonai Szállításvezetőség (VKSZV), a bányász és építő zászlóaljak mozgósítható tisztjeit, akik később a karhatalmi századokhoz jelentkeztek. A karhatalom munkáját a Kiegészítő Parancsnokságok folyamatosan támogatták. Lásd: HL MN-KGy-F 6. öe. [Kiegészítő parancsnokságok] 41. [Megyei hadkiegészítő parancsnokság, Pécs] 2., 9-10.; A forradalom és szabadságharc bukását során a 3. számú VKSZV részt vett a sztrájkok letörésében és a vasúti forgalom ellenőrzésében. Lásd: HL MN-KGy-F 5. öe. 4. [3. sz. VKSZV] 4-5.; Megj.: a pécsi 9. számú Egyetemi Katonai Tanszék beosztottjai az 1956. november 5-i rádiófelhívás után jelentkeztek karhatalmi szolgálatra, de ott azt a választ kapták, hogy menjenek vissza az egyetemre. A bizalmatlanság oka a tanszék dolgozóinak részvétele a forradalmi Katonai Tanács munkájában és a szovjetekkel szembeni védelem megszervezésében volt. Lásd: HL MN-KGy-F 1. öe. 37. [9. sz. Egyetemi Katonai Tanszék, Pécs] 7.

⁵Pécs Pécs helyőrség 1956 októberében volt létszámadatai alapján az állomány egy részével számolhatunk, lásd: Megyei Kiegészítő Parancsnokság 20 fő, Járási Kiegészítő Parancsnokság 20 fő, 3. számú VKSZV 10 fő, Pf. 1201 (bányászalakulat) 650 fő, Pf. 1202 (bányászalakulat) 850 fő, Pf. 1228 (építőalakulat) 450 fő, ÁVH ismeretlen, Határőrség ismeretlen. Lásd: HL MN-KGy-F 6. öe. 41. 2.

már az első napon 100-110 fős létszámra került feltöltésre, míg a 2. és 3. századnak 5-7 napra volt szüksége, hogy ugyanezt a szintet elérje. A különbség magyarázata, hogy a hivatásos állomány egy része már az első napon szolgálatra jelentkezett és a pécsi 1. századba szervezve részt vett a Mecsek déli lejtőin folytatott harcokban, a századok szervezésében, miközben a további jelentkezések üteme időlegesen lelassult.⁶ Ezt követően már a komlói 3. század létszáma indult gyors növekedésnek. A komlói század 1956 decemberére 180 fős létszámra duzzadt, aminek két oka lehetett. Egyrészt a létszámot nem csak önkéntesekkel, de behívások útján is növelték, másrészt a növekedés ütemét sem a „tisztí nyilatkozat” aláírása,⁷ sem a forradalom idején tanúsított tevékenység felülvizsgálati eljárása nem akasztotta meg.⁸

A karhatalmi századok élén századparancsnok, helyettes és politikai helyettes álltak. A századokat szakaszokba, rajokba szervezték, akik nagyobb egységben, vagy kisebb járőrként tevékenykedtek. Bár az így megszervezett karhatalmi alakulatokat század elnevezéssel illették, minden esetben szükségük volt egy hónapra, hogy elérjék, majd akár meg is haladták a szükséges létszámot. A jelentkezők számának növekedésével a baranyai századokat november 18-án egy zászlóaljba, közös parancsnokság alá vonták össze⁹ és összeállították az első szabályzatokat is. Személyi összetételük nem volt egységes, de szervezésük politikai (bizalmi) irányt vett. Közvetlenül a rádióban közölt felhívásra honvéd tisztek kisebb csoportja jelentkezett, de megjelentek a volt Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) pártfunkcionáriusai, a Partizán Szövetség tagjai, az Allamvédelmi Hatóság (ÁVH) állománya és más önként jelentkezők. A „tisztí nyilatkozat” aláírásának kötelezettsége komoly választóvonal volt Pécsen. A nyilatkozatot többen nem írták alá és inkább leszereltek, mások aláírták, de egyidejűleg leszerelésüket kérték. A bizonytalanságot és a bizalmatlanságot növelte, hogy a Magyar Néphadsereg hivatásos tisztjei közül többen kerültek leszerelésre és felelősségre vonásra a forradalom alatt tanúsított magatartásuk miatt. A honvéd karhatalom nem volt politikailag független, az MSZMP és a szovjet városparancsnokság meghatározó szerepet játszott a századok munkájának irányításában. Bár a propaganda hangsúlyozta az önkéntességet és a közbiztonság megteremtése érdekében vállalt szolgálat szükségességét, időközben mind többen szereltek le, vagy léptek be az MSZMP-be.¹⁰ A pécsi 2. század 90 %-a csatlakozott a párthoz, illetve pártmunkát folytattak a pécsi üzemeknél és a környékbeli bányásztelepeken. A pártszervező munka érdekében folyamatosan fejtettek ki propagandát, szervező és agitációs tevékenységet. A két pécsi század több baranyai járás területére kiterjedően, összesen 35 településen megkezdtek a helyi MSZMP szervezet létrehozásában,¹¹ miközben több eltávolított tanácsi vezetőt is visszahelyezett a környező falvak, községek élére.¹² A pécsi 1. század 42 községben folytatott agitációs tevékenységet a forradalom „szellemi és fizikai jelenlétének megtörésére”.¹³

⁶HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 2.

⁷A szovjet bevonulással egyidőben és az Elnöki Tanács által 1956. november 10. napján kibocsátott ún. „tisztí nyilatkozat” aláírásának megkövetelése lett a hadsereg politikai szempontok szerinti megtisztításának eszköze és módja. HORVÁTH 2006: 658.

⁸A nyilatkozatot a pécsi 1. század 70-80 %-a, a 2. század 90-92%-a, a komlói 3. század teljes állománya aláírta. A kieső létszám pótlására tartalékos tisztek kerültek behívásra. Lásd: HL MN-KGy-F 6. öe. 41. 9.

⁹HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 3.

¹⁰1956 novemberében 70%-ra nőtt azoknak a száma, akik az MSZMP-hez igazoltak, jelentős részük korábban is MDP párttag volt.

¹¹HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 2. század 6-7.

¹²HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 5.; Megj.: Ez nem mindenhol ment könnyen, mert a kőkényi lakosság a tanácsot egy istállóba számúzta, míg Bodán a tanács épületét visszavette korábbi tulajdonosa.

¹³HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 4.

Morál, felszerelés, ellátás

Az ún. „forradalmi honvéd”¹⁴ karhatalom szinte megalakulása pillanatától találkozott az ország többségének ellenérzésével. A hétköznapi szóbeszéd rémtetteik mellett magas illetményüket emlegette. A közvélemény „hazaárulónak”, „Kádár-pribéknak” és a bélelt téli katonai felsőruhazatra utalva, de később átvitt értelemben is használatban maradt „pufajkásoknak” nevezet őket. Megítélésükön rontott, hogy együttműködtek az országot megszállva tartó szovjetekkel és az erőszakkal hatalomra segített Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányral. Mindezen körülményeknek hatására a karhatalom és a társadalom egy meghatározó része gondolkodása és céljai tekintetében teljesen elszigetelődött egymástól. Az első hónapokban a teljes bizonytalanság volt tapasztalható. A forradalom idején a megfelelő tájékoztatás hiánya a felsőbb utasításhoz szokott alsó- és középső vezetői réteg tanácsalanságához és döntésképtelenségéhez vezetett. A minden napokat megnehezítették a karhatalmon belüli személyi ellentétek, az egymással szemben tanúsított bizalmatlanság és az általános politikai bizonytalanság. Ezt az elvi (politikai) törésvonalat szemlélteti, hogy a megyei kiegészítő parancsnokság beosztottjai az első időkben civilben jártak be szolgálati helyükre és csak ott öltöztek át, ami a honvéd karhatalom „önkénteseit” nemcsak zavarta, de felerősítette a századokon belüli ellentéteket.¹⁵ Másrészt, a honvéd karhatalom megszervezése tisztekhez és tiszthelyettesekhez, tartalékosokhoz és önkéntesekhez, ezáltal alacsonyabb rendfokozatban szolgált személyekhez kötődött.

1956 novemberében még jellemzőek voltak a fegyveres összetűzések Pécsen, Komlón és a Mecsek leejtőin. A pécsi honvéd karhatalom kritikája az egykori parancsnokokkal, helyetteseikkel és politikai tisztjeikkel szemben fogalmazódott meg. A karhatalmi századok és zászlóalj eredetileg megválasztott vezetői mellett megjelentek a polgári ruhába öltözött, de rendfokozatuknak megfelelő beosztást kérő korábbi főtisztek. Miután helyben nem jártak sikerrel, mind többen utaztak fel Budapestre, hogy ott keressenek a kérdés eldöntésére illetékes felettest. Az összevisszaságra jellemző, hogy a pécsi karhatalom százados parancsnokát ketten is félreállították miután felhatalmazást szereztek maguknak. A helyzet zászlóalj szinten sem volt rendezettebb, mivel ketten is írásos felhatalmazást szereztek a parancsnoki beosztás betöltésére, ráadásul a zászlóaljtörzsbe is korábban a karhatalomban szolgálatot nem vállalt személyeket helyeztek, ami csak tovább mélyítette az ellentéteket.¹⁶

Bár a századok ellátását saját parancsnoksága pozitívan értékelte, ez tényszerűen nem igazolható. Egyrészt, hiába került nagy mennyiségben sorozatlövő és egyéb lőfegyver a szovjet csapatok birtokába, annak egy részét helyben hatástalanították, vagy a begyűjtött fegyverzetfőlösleget a szovjet parancsnokság felé történt leadást követően elszállították. A századok fegyverzete a megalakulás pillanatában nem volt számottevő, a tisztí és tiszthelyettesi állomány csak saját személyi lőfegyverével rendelkezett. Nem mindenkinek jutott fegyver, a többség puskával és karabéllyal került felszerelésre. Előfordult, hogy a karhatalmi járőr, vagy őrség csak feketére festett gyakorló, alakizó puskát kapott. A rendelkezésre álló lőfegyverek száma, minősége és a lőszer mennyisége csak házkutatás, fegyveres harc, vagy terepátvizsgálás alkalmával nőtt, de rövid időn belül és a szabadságharcosok felszereltségével szemben a karhatalom javára változott.¹⁷ A komlói

¹⁴Az 1956 után konszolidálódott szocialista államrend ideológiai megközelítésében az 1956-os eseményeket az „ellenforradalom” fogalma alá vonta, ezért az azzal szemben álló honvéd karhatalmat „forradalmi” jelzővel illette. Lásd például: SZABÓ 1977.

¹⁵HL MN-KGy-F 2. öe. 41. 13.

¹⁶HL MN-KGy-F 2. öe. 41. 14-15.

¹⁷HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 2. század 4.

3. század lőfegyvereinek 90%-át a fegyveres ellenálló csoportok felszámolásakor zsákmányolta.¹⁸ A karhatalom ruházata egységesnek volt mondható, de a ruházati és felszerelési anyagraktárak már korábban kiürültek, mert ebből szerelték fel a nemzetőr egységeket és ami megmaradt, azt gyakran a lakosság hordta szét. A ruházatot a komlói bányász egység készleteiből fedezték, illetve nagyobb mennyiséget szedtek össze a környékbeli településekről. Az ellátásról és a fizetéséről ugyancsak eltűzött kép terjedt el, a valóságban lényegesen szerényebb volt. Valójában a hivatalosan megszabott alacsony tisztii fizetés mellé ingyen étkezés és napi 10 szál cigaretta járt. Egyetlen esetben, november hónapra kaptak 500 Ft veszélyességi pótdíjat, amit később jogtalanak minősítettek és vissza is fizetettek.¹⁹

A századok tevékenységei

A helyi honvéd karhatalom megalakulásától részt vett a szabadságharc fegyveres ellenállásának felszámolásában és a központi hatalom megszilárdításában. Szerepet vállaltak az objektumok őrzésében, a tüntetések felosztatásában, a honvédségi eszközök gyűjtésében és a Mecsek átfésülését kísérő fegyveres harcokban. A novemberi időszak döntő többségét az objektumok őrzése, a belső rend megszilárdítása, a járőrözés, a Mecsek erdős részeinek átvizsgálása töltötte ki.²⁰

A pécsi 1. század személyi állományát még a forradalom napjaiban szerelte fel az ÁVH és bevonta a városi és a járási tüntetések felosztatásába. A szovjet bevonulás után a tisztikar zöme szolgálatra jelentkezett és 100-110 fővel karhatalmi századdá szerveződtek. Önállóan nevezték ki a parancsnoki kart és elzárkóztak a Baranya Megyei Kiegészítő Parancsnokság azon próbálkozása elől, hogy saját hivatásos tisztjét küldje a század élére.²¹ A kezdeti időszakban a parancsokat és a feladatokat a magyar városparancsnoktól kapták, majd a parancsnok személyét és törzsét az 1480. lövész ezred adta. A század a rendőrség épületében, majd november 9-től a 1963. tüzérsztály laktanyájában rendezkedtek be. Az első napokban megszervezték az ellátást és fegyvereket szereztek be. Az első feladatuk közé tartozott a Mecsekre vezető utak lezárása és ellenőrzése, a lőfegyverek begyűjtése, a járőrtevékenység megszervezése, továbbá az egyem és főiskola épületeinek átkutatása Pécsen.²² Az első időszakban a tevékenység zömét az objektumok (rádió és posta épülete, pályaudvar, mecseki erősítő, a málomi lőtér, lőszerraktár és laktanya) őrzése és járőrszolgálat adta. A járőrtevékenységet a kijárási tilalom egésze alatt, valamint ünnepek és évfordulók alkalmával folytatták. A század tagjai egy esetben kerültek tűzharcba, amikor a mecseki erősítő őrségét és épületét a szabadságharcosok

¹⁸A század létszáma 1956. november 6-án alig haladta meg a 20-30 főt, amikor két szovjet harckocsi támogatásával felszámolta a komlói katonai tábor környékén még ellenálló szabadságharcos csoportot. Ennek során automata és ismétlő lőfegyvereket, valamint hozzá tartozó lőszerrel zsákmányolt. 1956. november 7. és 10. napjai között megkezdtek az általunk megbízhatatlannak minősített személyek begyűjtését és tűzharcot folytatnak ellenálló csoportokkal. A honvéd karhatalom által begyűjtött és zsákmányolt fegyverekről készített kimutatás megegyezik a szabadságharcok által készített kimutatással, ahol a „mecseki szabadságharcos csoport” fegyvereinek 75-80%-át ismétlőfegyverek (puska, karabély, kispuska, vadászpuska) alkották. Lásd: DÁVID 2006: 841–842.

¹⁹HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 7.

²⁰HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 3. század 3.

²¹A döntésben közrejátszott, hogy kiegészítő parancsnokság parancsnoka, Bukszár Béla alezredes és állománya szerepet vállalt a pécsi Forradalmi Katonai Tanács munkájában.

²²HL MN-KGy-F 2. öe. 41. 13.

két alkalommal is géppisztoly és karabély tűz alá vették.²³ A pécsi pályaudvar őrzése mellett a megye vasúti személyszállításának ellenőrzésében is részt vettek.²⁴ A határ menti területen járőrbe szerveződve igazoltatásokat végeztek és disszidálás gyanújával, vagy személyi okmányok hiánya miatt több száz személyt adtak át a rendőrségnek. A karhatalom adatai alapján január 19. és 29. között 90 személyt vettek őrizetbe, de előfordult, hogy egy nap alatt 70 főt adtak át a rendőrségnek. Több alkalommal folytattak házkutatásokat, amikor is fegyvereket és eltulajdonított honvédségi anyagokat kerestek.²⁵

A pécsi 2. század feladata is objektumok őrzésében és a harci feladatok végrehajtásában merült ki. Ennek során felügyeletük alá vonták a szénbányászati épületeket Pécsbányatelepen, Szabolcsbányatelepen, Vasas aknán, az Uránércbánya Vállalat 2. számú bakonyai telepén és a honvédségi laktanyáknál. A 2. század 1956. november 5-én már katonai vállalkozást hajtott végre, amikor 15 fővel megszállták a pécsbányatelepi lőszerraktár területét, miután a városparancsnoksághoz – utóbb alaptalannak bizonyult – bejelentés érkezett a raktár felrobbantásának tervéről. Ezzel egyidőben a század másik része a szovjet alakulatokkal és a rendőrséggel megkezdte a Mecsek nyugati részének felderítését és az ott lévő szabadságharcos csoport felszámolását. A század által kihelyezett őrszemélyzetet többször, különösen a pécsbányatelepi és vasasi részeken érte fegyveres támadás, továbbá működése során három héten át folyamatosan sor került fegyveres összetűzésekre. 1957 januárjától az objektumok őrzése és a működésük biztosítása vált a fő a feladattá. A személyi állomány a rádiónál, a mecseki erősítőnél, a relénél, a mecseknádasdi viaduktoknál, a málomi lőszerraktárnál és a laktanyában teljesített szolgálatot.

A járőrtevékenység mellett terepszakaszok átfésülésében vettek részt, aminek során 80-100 főt fogtak át és adtak át a rendőrségnek. Megalakulását követően a század jelentős mennyiségű lőfegyvert és más haditechnikai eszközt gyűjtött be²⁶: november 7. és 16. között 29 géppisztolyt, 37 karabélyt, 7 puskát és 4-500 kézigránátot szedtek össze, majd november 15. december 16. között 117 alkalommal tartottak házkutatást és megközelítőleg 3 vagonra való felszerelést és műszert gyűjtöttek be. A honvéd karhatalom gyűjtött mindent, ami használható volt és a Magyar Néphadsereg tulajdonát képezhette: csizmát, inget, ponyvákat, benzineskannát. Gyakran találtak elhagyott polgári és katonai gépjárműveket a Mecseken és a közutakon, amelyek közül összesen 37 darab honvédségi gépkocsit halmoztak fel.²⁷

A komlói 3. század és megalakulásának, majd működésének története több szempontból is eltért a pécsi mintától. Komlóról egy háromfős tisztí különítmény indult, hogy segítséget kérjen a Pécssett állomásozó szovjet parancsnokságtól. A szovjetek egy harcokocsikkal megerősített egységet küldtek a városba, majd összehívtak egy megbeszélést, ahol parancsba adták a karhatalom azonnali megalakítására. A komlói 3. honvéd karhatalmi századot 12 fő tiszt és 1 honvéd alakította meg, majd rádión és személyesen felhívást intéztek a bányász alakulat tisztjeihez és tiszthelyetteseihez, rendőrökhöz és megbízhatónak ítélt polgári személyekhez. Ennek köszönhetően a létszám ugrásszerűen megnőtt és a növekedés üteme folyamatos maradt az előírt létszámcökkentésig.

²³HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 5-7.; Megj.: A pécsi 1. és 2. század tevékenysége során sem haláleset, sem sebesültet nem jelentett és anyagi vesztesége sem volt. Lásd: HL MN-KGy-F 11/16. 2. század 5.

²⁴HL MN-KGy-F 2. öe. 41. 17.

²⁵HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 3., 6-7.; Megj.: a pécsi 1. század által begyűjtött kézi lőfegyverek száma elenyésző volt. Amikor önállóan jártak el csupán 20 darab, míg a szovjet csapatok részvételével már 150 darab lőfegyvert szedtek össze a Mecsek átfésülése során.

²⁶A pécsi 2. század 1956. november 9-én vonult ki Egerágra, ahol a parancsnoka által hátra hagyott és helyi lakosság által széthordott légvédelmi jelző- és figyelő-berendezéseket szerezte vissza.

²⁷HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 2. század 4., 6.

A század a szükséges felszerelést a bányászalakulatok készleteiből szerezték be, míg fegyvereket és gépjárműveket az ellenállóktól zsákmányoltak. Az első napokon a felszerelés hiányossága az őrzési feladatok ellátására korlátozta a feladatellátásukat, majd ezt követően folyamatosan tágították tevékenységi körüket. Az első nap szervezési munkái után, 1956. november 6-án már megszállták a rádiót, a lőszerraktárt, a párt- és tanácsházat és katonai táborni, amihez tényleges erőt a rendelkezésükre bocsátott két szovjet harcokosi biztosított. November 7. és 10. között ellenőrzésük alá vonták a várost. Razziák és házkutatások során 54 főt – köztük a forradalom és szabadságharc Komlón maradt vezetőit – tartóztatták le, valamint 221 ismétlő- és automata lőfegyvert zsákmányoltak, miközben létszámuk 70 fő fölé emelkedett. A komolyabb fegyveres összecsapások 1956. november 11. napjától, a Mecsek átfésülése és a járőrtevékenység megindulásával vették kezdetét. Aznap a magyaregregyi erdőszélen érte támadás a karhatalmi járőrt. Hiába érkezett egy 12 fős, majd további 15 fős karhatalmi erősítés, valamint egy szovjet páncélgépkocsi és személyzete, a kialakult tűzharcban egy társuk életét veszített. A tűzharc következtében megkezdték a magyaregregyi erdő átvizsgálását, miközben a harc súlypontja Máré-vár köré összpontosult. Az erősítés elfoglalása során a karhatalom nem szenvedett veszteséget, míg az ellenállók közül 2 főt lelőttek, további egy sebesültet és a túlélők keresése során egy nőt másnap foglyul ejtettek és átadták a rendőrségnek, ráadásul több lőfegyvert, lőszert és más eszközöket zsákmányoltak. A század november 12. és 14. között Sokonya, Kenderföld, Sikonda és Mecsekfalu irányába terjesztette ki járőrtevékenységét, ahol tűzharcban saját veszteség nélkül többeket őrizetbe vettek.²⁸

A járőrtevékenység a fegyveres ellenállás gyengítését és a környező települések helyi tanácsszervei hatalomba történő visszahelyezést szolgálta. A mecseki szabadságharcos csoport pécsváradi támadását követő napon a karhatalom elhatározta,²⁹ hogy megszerzi az ellenállók által megszállt településeket. Eljárásuk során a szovjet harcokosokkal és lövészekkel megerősített karhatalmi egységek birtokba vették a megjelölt településeket, az azokhoz vezető útvonalakat és átfésültek a környező területeket. Ezzel szisztematikusan szorították vissza az ellenállók nagyobb csoportjait mindaddig amíg felmorzsolódtak és megszűntek szervezett erő lenni. A megszállt településeken felvették a kapcsolatot a tanács vezetőivel, kiosztották az előttük álló feladatokat és ehhez további támogatást ígértek. 1956. november 15-én Magyaregregy-Szászvár-Máza környéke, majd november 17. és 20. között – már fogságba esett ellenállók „segítségével” – Kőlyuk, Mánfa, Vágotpuszta térsége került átvizsgálásra. A Pécsen állomásozó szovjet parancsnokságtól érkezett felderítő parancsnokkal és erősítéssel november 16-án megtervezték, majd végrehajtották Sikonda és környékének átfésülését.³⁰

²⁸HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 3. század 1–2.

²⁹DÁVID 2011: 69–82.

³⁰HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 3. század 2-3.; Megj.: a harcok során 7 fő szabadságharcos életét veszített, egy fő megsebesült, ketten pedig fogságba kerültek. Lásd még: Rózs 2008: 163–190.

Kitekintés

1956 decemberétől országsszerte tüntetések kezdődtek a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánnyal szemben. Pécsen a tömeg megkoszorúzta a Kossuth szobrot, tüntetett a Széchenyi téren és a belvárosban. A nőkkal és gyermekekkel szembeni fellépésre vonatkozó utasítást a honvéd tisztikar sem fogadta megelégedéssel és ez a karhatalom államonya egy részének a tüntetés kezelésében tanúsított passzív magatartásában is megmutatkozott.³¹ 1956 decemberében életbe lépett a statárium, majd a konszolidációval megkezdődtek a leszerelések és a tiszti állomány eredeti állomáshelyére történt visszatérése.³² 1957 első hónapjaiban könnyebb szolgálat és az MSZMP vidéki jelenlétének erősítése került előtérbe, majd a zászlóalj századait a honvéd karhatalom megszüntetéséig a pécsi székhelyű 20. önálló karhatalmi században vonták össze.³³

Irodalom

- DÁVID F. 2011: A Mecseki Szabadságharcos Csoport pécsváradai rajtaütése. In: BENE K., DÁVID F., SARLÓS I.: Fejezetek a hadtörténelemből 1. Pécs, 2011.
- DÁVID F. 2006: Vágotpuszta, 1956. A „Mecseki Láthatatlanok” nyomában. Hadtörténelmi Közlemények 3 (2006) 840–856.
- HORVÁTH M. 2006: Fejezetek a Magyar Néphadsereg 1956. évi történetéből. Hadtörténelmi Közlemények 3 (2006) 603–668.
- ROZS A. 2008: A „mecseki láthatatlanok” és a munkástanácsok utóvédharcai. In: Rozs A. (szerk.): Pécs és Baranya 1956-ban. Pécs, 2008, 163–190.
- SZABÓ Á. 1977: A Magyar Forradalmi Honvéd Karhatalom, 1956. november – 1957. június. Budapest, 1977.
- TEGZES F. 2008: Jelképek 1956-ban – 1956 jelképei. In: ROZS A. (szerk.): Pécs és Baranya 1956-ban. Pécs, 2008, 105–160.

³¹HL MN-KGy-F 2. öe. 41. 16.; Lásd még: TEGZES 2008: 124–126.

³²HL MN-KGy-F 6. öe. 41. 2.

³³HL MN-KGy-F 11. öe. 16. 1. század 4., 9.